

РІЗНОВЕКТОРНІСТЬ АНАЛІЗУ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СОЦІАЛЬНОГО ПРАЦІВНИКА

У статті проаналізовано проблему формування професійної компетентності соціального працівника у форматі різновекторності, акцентовано увагу на наукових позиціях провідних вітчизняних та зарубіжних дослідників. Показано інтегративність, міждисциплінарність означеного феномена. Виокремлено роль і значущість компетентності у професійному полі формування професійної компетентності соціального працівника. Розглянуто розуміння концепту «комунікативна компетентність» у тлумаченнях сучасних науковців та його функції у підготовці майбутнього соціального працівника.

Ключові слова: компетентність; професійна компетентність; комунікативна компетентність; різновекторність; міждисциплінарність.

Постановка проблеми. Незаперечно актуальним на сучасному етапі процесу модернізації професійної освіти є компетентнісний підхід. Серед науковців немає однозначного погляду на трактування змісту поняття «компетентність», «компетенція» та чіткого уявлення про їхнє співвідношення, що обумовлює різновекторність визначення структури професійної компетентності майбутніх фахівців соціальної роботи. Потребує подальшої теоретичної розробки визначення рівнів розвитку професійної компетентності, критеріїв її визначення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Відомий науковець В. Сластьонін визначає професійну компетентність як інтегральну характеристику ділових і особистісних якостей фахівця, що відображає не тільки рівень знань і умінь, достатніх для досягнення цілей професійної діяльності, а й соціально-моральну позицію особистості [8; с. 34–35].

На думку О. Семенов, професійна компетентність – це «існуюча якість, реальна демонстрація набутих знань, відповідних умінь і навичок людини як суб'єкта професійної діяльності, володіння нею відповідними компетенціями і здатність їх застосовувати у відповідних професійних ситуаціях» [8; с. 60].

Через що, А. Маркова виокремлює такі види професійної компетентності: спеціальну, соціальну, особистісну та індивідуальну [7; с. 84–85].

У свою чергу, Є. Огарьов наголошує, що професійна компетентність охоплює п'ять компонентів: глибоке розуміння сутності виконуваних завдань і вирішуваних проблем; наявність досвіду у певній галузі, активне оволодіння його найкращими досягненнями; уміння обирати засоби і способи дії, адекватні конкретним обставинам місця і часу; почуття відповідальності за досягнуті результати; здатність вчи-

тися на помилках і вносити корективи у процес досягнення цілей [16; с. 7–10].

Щодо професійної компетентності соціальних працівників, то вона має охоплювати особистісні якості, а також сукупність умінь і навичок, які забезпечують функціонування процесу спілкування із клієнтами та колегами.

Науковці М. Фірсов, О. Студьонова під професійною компетентністю соціальних працівників розуміють «сформовану в процесі освіти і самоосвіти систему науково-практичних знань і умінь, що впливають на якість вирішення професійних завдань, а також розвинені особистісно-професійні якості, які проявляються у діловому і партнерському спілкуванні із людьми під час вирішення життєвих проблем» [15; с. 25].

На думку О. Карпенко, структура професійно-особистісного потенціалу соціального працівника включає такі обов'язкові компоненти: професійні знання, уміння, навички (кваліфікаційна характеристика); працездатність (психофізіологічний аспект); креативні здібності (творчість фахівця); готовність до співробітництва і взаємодії (комунікативність); ціннісно-мотиваційний аспект (морально-етичні орієнтири) [2; с. 69].

Тоді як, українська вчена А. Капська, визначає поняття професійної компетентності фахівця соціальної роботи як комплекс знань, умінь, навичок, ціннісних орієнтирів, психологічних якостей, професійних позицій та акмеологічних варіантів. На думку дослідниці, професійна компетентність соціального працівника є стрижневим компонентом обраного ним виду діяльності, а комунікативна компетентність – необхідною умовою її ефективності [5; с. 22–23].

Отже, *метою статті* є розгляд комунікативної компетентності соціального працівника у процесі підготовки студентів означеної спеціальності в умовах університету.

Виклад основного матеріалу дослідження. Незаперечно, однією із важливих функцій у професійній діяльності соціального працівника є комунікативна. Оскільки різноманіття форм взаємодії у соціальній роботі проявляється через численні форми соціальної комунікації, вона пронизує усі сторони професійної діяльності фахівця. Через комунікації встановлюється контакт і вибудовується система взаємин із клієнтом, відбувається спілкування, здійснюється розуміння й пізнання його проблем. Дуже часто ефективність спільної діяльності повністю залежать від того, наскільки успішним виявився процес комунікації, що її супроводжував. Більше того, ефективність як ділового, так і особистісного спілкування визначається комунікативною компетентністю усіх учасників спілкування.

Варто зазначити, у наукових дослідженнях, зокрема у психолого-педагогічній літературі, поняття «комунікація» тлумачиться по-різному: 1) процес передачі ідеї від адресанта до адресата з метою зміни поведінки останнього (Дж. Джері); 2) спілкування, специфічна форма взаємодії людей у процесі їхньої пізнавально-трудова діяльності; – процес обміну інформацією (Г. Андреева, Л. Петько [10]); 3) смисловий аспект соціальної взаємодії.

Тож, у сучасних соціокультурних умовах у діяльності соціального працівника комунікація набуває особливого значення. Її розвиток визначає міру розвитку потреб означеної сфери, спрямованість відповідати на виклики часу. Зокрема, А. Капська пропонує визначити комунікацію як «процес передачі інформаційного, емоційного або інтелектуального змісту» [5; с. 72].

З метою визначення сутності професійної компетентності майбутнього фахівця соціальної роботи доцільно з'ясувати значення терміну «комунікативна компетентність».

Комунікативна компетентність (від лат. *communico* – роблю загальним, зв'язую, спілкуюся і *competens* (*competentis*) – здатний) означає сукупність знань про норми і правила ведення природної комунікації – діалогу, суперечки, переговорів тощо [6; с. 107].

У вітчизняну лінгводидактику термін «комунікативна компетентність» запровадив М. Вятютнев, запропонувавши власне бачення комунікативної компетентності як «вибору та реалізації програм мовленнєвої поведінки залежно від здатності людини орієнтуватися у ситуаціях спілкування й уміння класифікувати ситуації залежно від теми, завдань і комунікативних настанов» [11; с. 38].

Доцільно взяти до уваги, що у сучасному науковому просторі існує значна кількість досліджень, присвячених проблемі комунікативної компетентності. Це зумовлено насамперед тим, що дослідники різних галузей знань підходять до опису вказаного поняття із позицій власних інтересів і підкреслюють саме ті особливості, які є властивим конкретній науці.

Проаналізувавши основні положення наукової літератури щодо визначення сутності комунікативної компетентності констатуємо, що існують два основні підходи до визначення поняття «комунікативна компетентність».

Прихильники першого підходу пояснюють комунікативну компетентність через поняття «здатність» (М. Вятютнев, Д. Ізаренков та ін.). У працях цих нау-

ковців комунікативна компетентність розглядається як здатність використовувати мову у тій або іншій сфері спілкування.

Другий підхід пов'язаний із іменами таких науковців, як Н. Гез, О. Казарцева, Ю. Федоренко, Д. Хаймс, які визначають комунікативну компетентність через поняття «знання, навички й уміння».

Проаналізувавши основні підходи, доцільно зробити висновок, що комунікативна компетентність вимагає певної сформованості знань, умінь і навичок, які здобуваються у процесі спеціально організованого навчання. Це поняття можна вважати явищем як лінгвістики, так і педагогіки, оскільки воно співвідноситься із знаннями, навичками й уміннями, що найбільш точно відображають багатовекторність комунікативної компетентності, її суттєву роль у розвитку особистості.

Інтерес для дослідження комунікативної компетентності майбутнього фахівця, представляють наукові доробки О. Павленко, Н. Назаренко, З. Підручної, Є. Проворової. Зокрема, у дисертаційній роботі, присвяченій формуванню комунікативної компетентності фахівців митної служби в системі неперервної професійної освіти, науковець О. Павленко робить висновки, що комунікативна компетентність – це знання мови, високий рівень практичного володіння як вербальними, так і невербальними її засобами, а також досвід володіння мовою на варіативно-адаптованому рівні залежно від конкретної мовленнєвої ситуації [8; с. 12].

Вищеозначену позицію підтверджує у своєму дослідженні Н. Назаренко. Аналізуючи формування комунікативної компетентності майбутніх документознавців у процесі вивчення гуманітарних дисциплін, автор уточнює сутність комунікативної компетентності майбутнього фахівця- документознавця, як сукупність умотивованих знань, умінь і навичок, необхідних майбутньому фахівцю для здійснення мовленнєвої діяльності у навчально-професійній сфері [8; с. 12].

Досліджуючи формування комунікативної компетентності майбутніх перекладачів, З. Підручна доводить, що комунікативна компетентність – це інтегруючий компонент професійної компетентності майбутнього фахівця [11; с. 11].

Наукові пошуки Є. Проворової дозволили конкретизувати поняття «комунікативна компетентність» через категорії «компетентність», «комунікація» і «спілкування», що дало можливість визначити зміст комунікативної компетентності як сукупності комунікативних знань, умінь, здібностей, досвіду, мотивації, що забезпечують сприймання, розуміння, засвоєння, використання, передачу педагогічної інформації [8; с. 12–13].

На підставі здійсненого нами аналізу основних підходів до розуміння сутності понять «комунікативна компетентність» і «професійно-комунікативна компетентність», погоджуємося із науковою позицією більшості науковців [4; 9; 12; 13; 17; 18; 19; 20; 21] про те, що поняття «професійна комунікативна компетентність» порівняно із «комунікативною компетентністю» є вужчим, оскільки критерії професійної діяльності майбутнього фахівця зумовлюють наявність у адресанта мовлення (соціального працівника) низки

комунікативних умінь, що можуть бути характерні та обов'язкові тільки для цього виду діяльності.

Також, варто зазначити, що питання підвищення рівня комунікативної компетентності соціальних працівників неодноразово були предметом дослідження А. Капської. У своїх працях учена трактує комунікативну компетентність «як складну інтегративну якість особистості, що опосередковує професійно-педагогічну діяльність, спрямовану на налагодження, підтримку і розвиток ефективного спілкування із клієнтом чи іншими учасниками соціального процесу» [3; с. 5].

Через що, за основу у нашому дослідженні ми беремо наступне визначення А. Капської: «Професійна компетентність фахівця соціальної роботи – це комплекс знань, умінь, навичок, ціннісних орієнтирів, психологічних якостей, професійних позицій та акмеологічних

варіантів», яке плануємо частково уніфікувати до найбільш пріоритетних викликів сьогодення та наукової проблеми соціального захисту прав молоді [3].

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок.

Таким чином, дослідження та аналіз базових наукових сегментів проблеми формування професійної компетентності соціальних працівників свідчить про різновекторність означеного наукового конструкту, точок зору, визначень, тлумачень зарубіжних та вітчизняних науковців. Спільною є позиція про те, що професійна компетентність соціального працівника є інтегративним явищем, яке постійно змінюється, залежно від викликів сучасного соціуму та пріоритетів професійної підготовки фахівців соціальної роботи.

Список використаних джерел

1. Гук О. Ф., Співак Я. О., Чернуха Н. М. Інтеграція соціальних інститутів у сучасному соціумі: виклики часу // Наукові засади підготовки фахівців природничого, інженерно-педагогічного та технологічного напрямків (м. Бердянськ, 26–31 березня 2018 р.) : матеріали II Всеукраїнської наук.-практ. інтернет-конф. – 2018. – С. 135–137.
2. Єрмаков І. Життєва компетентність особистості : від теорії до практики : наук.-метод. зб. / І. Єрмаков, Н. Софій. – Запоріжжя : Центріон, 2005. – 640 с.
3. Капська А. Й. Соціальна робота : навч. посіб. – К. : Центр навчальної літератури, 2005.
4. Карпенко О. Г. Вступ до спеціальності «Соціальна робота» : [навчально-методичний посібник] / О. Г. Карпенко. – К. : «Слово», 2011. – 248 с.
5. Комунікативна професійна компетентність як умова взаємодії соціального працівника з клієнтом / А. Й. Капська та ін ; за ред. А. Й. Капської. – К. : ДЦСМ, 2003. – 87 с.
6. Компетентнісний підхід у сучасній освіті : Світовий досвід та українські перспективи / за заг. ред. О. В. Овчарук. – К. : К.І.С., 2004. – 112 с.
7. Маркова А. К. Психология профессионализма. – М. : Международный гуманитарный фонд «Знание», 1996. – 312 с.
8. Педагогіка : уч. посібник для студ. вищ. пед. навч. закладів / В. А. Сластьонін, І. Ф. Ісаєв, Е. Н. Шиянов ; под ред. В. А. Сластьонін. – М. : Видавничий центр «Академія», 2002. – 576 с.
9. Петько Л. В. Стимулювання готовності майбутніх соціальних педагогів до виховної роботи у процесі вивчення іноземної мови у ВНЗ (на прикладі кінофільму «Звуки музики» («The Sound of Music»), США, реж. Уайз, 1965 р.) / Л. В. Петько // Актуальні проблеми навчання та виховання людей в інтегрованому середовищі : зб. наук. праць № 9 (11). – К. : Університет «Україна». – 2012. – С. 84–95.
10. Петько Л. В. Філософсько-лінгвістичні ідеї розуміння міжлюдської комунікації у соціальному середовищі / Л. В. Петько // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна» : зб. наук. праць / укл. І. В. Ковальчук, Л. М. Коцюк, С. М. Новоселецька. – Острог : Вид-во Нац. ун-ту «Острозька академія», 2015. – Вип. 53. – С. 309–312.
11. Равен Дж. Компетентность в современном обществе. / Дж. Равен – М. : Когніто-Центр, 2002. – 400 с.
12. Співак Я. О. Вектори професійної діяльності соціального працівника. *Topical issues of education: Collective monograph.* – Pegasus Publishing, Lisbon, Portugal, 2018.
13. Тернопільська В. І. Структура професійної компетентності майбутнього фахівця / В. І. Тернопільська // Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету. Серія : Педагогіка. – 2012. – Вип. 9. – С. 208–213.
14. Тернопільська В. І. Моделювання самоосвітньої компетентності майбутніх фахівців / В. І. Тернопільська // Педагогічна освіта : теорія і практика. Психологія. Педагогіка. – 2016. – Вип. 25. – С. 6–22.
15. Фирсов М. В. Теория социальной работы : уч. пособие для студентов. высш. учеб. заведений / М. В. Фирсов, Е. Г. Студенова. – М. : ВЛАДОС, 2001. – 432 с.
16. Хоружа Л. Л. Компетентнісний підхід в освіті : ретроспективний погляд на розвиток ідеї / Л. Л. Хоружа // Педагогічна освіта : теорія і практика : зб. наук. пр. – К. : КМПУ імені Б. Д. Грінченка, 2007. – № 7. – (Серія «Психологія. Педагогіка»). – 202 с.
17. Чернуха Н. М. Інтеграційна єдність навчання і виховання у сучасному освітньому просторі вищого навчального закладу / Н. М. Чернуха // Вісник Черкаського ун-ту. Серія «Педагогічні науки». – 2014. – № 24 (317). – С. 125–130.
18. Чернуха Н. М. Соціальні комунікації в інтеркультурному просторі : відповідь на виклики сьогодення / Н. М. Чернуха, Г. Асланов // Innovative processes in education : Collective monograph. – AMEET Sp. z o.o., Lodz, Poland, 2017. – P. 230–237.
19. Pet'ko Lyudmila. Preparing higher school graduates in foreshortening of leader competencies for 2020 / Lyudmila Pet'ko // Topical questions of contemporary science : Collection of scientific articles. – Aspekt Publishing of Budget Printing Center, Taunton, MA 02780, United States of America, 2017. – P. 467–472.
20. Spivak Yaroslav. Humanization of modern education as a mechanism personality's success. *Science and education : trends and prospects* : Collection of scientific articles. – Aspekt Publishing of Budget Printing Center, Taunton, United States of America, 2018. – С. 353–358.
21. Spivak Yaroslav. Social protection : interdisciplinary aspect. *Intellectual Archive.* – Toronto : Shiny Word.Corp. (Canada). – 2018. – March/April. – Vol. 7. – No. 2.

Я. О. Спивак,
канд. пед. наук, доцент, докторант,
ГВУЗ «ДГПУ», г. Славянск, Украина

**РАЗНОВЕКТОРНОСТЬ АНАЛИЗА ПРОБЛЕМЫ ФОРМИРОВАНИЯ
ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ СОЦИАЛЬНОГО РАБОТНИКА**

В статье проанализирована проблема формирования профессиональной компетентности социального работника в формате разновекторности, акцентировано внимание на научных позициях ведущих отечественных и зарубежных исследователей. Показано интегративности, междисциплинарность указанного феномена. Выделены роль и значимость компетентности в профессиональном поле формирования профессиональной компетентности социального работника. Рассмотрено понимание концепта «коммуникативная компетентность» в толкованиях современных ученых и его функции в подготовке будущего социального работника.

Ключевые слова: компетентность; профессиональная компетентность; коммуникативная компетентность; разновекторность; междисциплинарность.

Ya. Spivak,
Donbass State Pedagogical University, Slavyansk, Ukraine

**THE DIFFERENT VIEWPOINTS ON THE PROBLEM OF FORMING THE PROFESSIONAL
COMPETENCE OF A SOCIAL WORKER**

The article analyzes the problem of forming the professional competence in a social worker in the format of a multi-vector nature with the emphasis it placed on the

scientific positions of leading native and foreign researchers. Described the interdisciplinarity and multidisciplinary character of this phenomenon. The role and importance of competence in the professional field of forming the professional competence of a social worker are singled out. The understanding the concept "communicative competence" in the interpretations of modern scientists and its function in the preparation of the future social worker is considered. This competence, moreover, is integral with attitudes, values, and motivations concerning language, its features and uses, and integral with competence for, and attitudes toward, the interrelation of language with the other code of communicative conduct.

Key words: competence; professional competence; communicative competence; multi-vector; interdisciplinary.

Рецензенти: *Гришкова Р. О.*, д-р пед. наук, професор;
Стрельчук Я. В., канд. пед. наук, доцент.